

Vér Ádám

A TIL-TUBAI CSATA DOMBORMŰVES ÁBRÁZOLÁSA

38

Az Újasszír Birodalom második nagy terjeszkedési hulláma III. Tukulti-apil-Esarra (Kr. e. 745–727) trónra lépésekor indult, s ennek keretében az egymást követő asszír uralkodók Babilónia meghódítására is többször kísérletet tettek.

Babilóniában a Kr. e. 1. évezred első felében a legnagyobb katonai erővel már nem a több ezer éves múltra visszatekintő nagyvárosok, hanem az arámi és káld törzsek bírtak. Az asszír katonai gépezet számára elsősorban nem Babilónia meghódítása, hanem annak megtartása és stabil uralása jelentett – úgy tűnik, végül megoldhatatlan – kihívást. III. Tukulti-apil-Esarra győztes babilóni hadjáratát követően Kr. e. 729-ben maga ült Babilón trónjára, és innentől kezdve valamennyi asszír uralkodó igyekezett Asszíria befolyása alá vonni Babilóniát. Jól szemlélteti ennek eredménytelenségét, hogy minden asszír király több hadjáratot is vezetett a térségbe, s csak nagyon rövid időszakokra sikerült valódi ellenőrzést gyakorolniuk a régió egésze felett.

Az asszírok egy-egy sikeres hadjáratuk folyamán elfoglalták a nagyobb városokat, de amint a főserg elhagyta Babilónia területét, lázadások törtek ki – általában a káld törzsek vezetésével. E

lázadások rendszeres külső támogatója Babilónia keleti szomszédja, a Szúza központú Elám királysága volt. Az asszírok tehát a Babilónia meg-, illetve visszaszerzésére indított háborúikban újra és újra Elámmal kerültek szembe. Ugyanakkor, ha az asszír királyoknak sikerült rendezniük a kapcsolataikat Elámmal, a Babilónia feletti uralmuk is stabilizálódott. Kr. e. 653-ban azonban Elam királya, Teumman Babilóniára támadt.

Teumman legyőzése és megbüntetése annyira fontos eseménnyé vált az asszír királyi önreprezentáció számára, hogy asszír kortársa, Assur-bán-apli két domborműves produkciót is készíttetett róla Ninivében.

A két ország közötti háborús konfliktus rekonstrukciójához tulajdonképpen kizárólag egy asszír királyfelirat szövege áll rendelkezésünkre – annak minden elfogultságával és propagandisztikus jellemzőjével. Eszerint a közelgő háborúról az istenek által küldött előjelek értesítették az asszír királyt: ezek közül az első egy holdfogyatkozás leírása, ami alapján a nyílt háború kirobbanása egészen pontosan keltezhető Kr. e. 653-ra.

1a. kép

1b. kép

2. kép

A királyfelirat beszámolója szerint az asszír hadsereg Ulúlu (VI.) hónapban indult hadjáratra, s a közeledésük hírére Elámba visszavonuló Teumant követve az Uláj-folyó menti Til-Tubánál végül megsemmisítő vereséget mért az elámi seregre.

A ninivei Délnyugati Palota 33. termének falát Szín-ahhé-eriba eredetileg olyan csiszolt kőlapokkal borította, amelyekre nem vésetett ábrázolást. Unokája, Assur-bán-apli ezt a termet választotta ki, hogy a Szín-ahhé-eriba által érintetlenül hagyott kőlapokra felvéssze a 653. évi hadjáratok eseményeinek ábrázolásait.

Az Uláj-folyó menti Til-Tubánál lezajlott ütközetről készült három panelből álló domborműves jelenet (1a–c. kép) alighanem az asszír művészet-történet legtöbbet tárgyalt alkotása, talán azért is, mert nagyon kilóg az asszír palotadombormű-ábrázolások sorából.

1c. kép

Az asszír domborművek ábrázolásain iskoláztott szem itt jószerevel eltéved a csata káoszában. A kép nézőjének tanácstalanságát jól foglalja össze Zainab Bahrani az alábbi összegzésében: „Az egyik időpillanat és egy másik ábrázolása közötti kapcsolatot nem egyértelmű. Nem található benne olyan, a térben haladó lineáris mozgás, amely jelezné az (ábrázolt események) időbeli egymásutánosságát. Ezt a domborművet nem tudjuk olvasni sem balról jobbra, sem lentről felfelé, sem más irányban, amit a narratív megjelenítés törvényei alapján elvárnánk. [...] A direkt vagy lineáris haladásnak ezt a semmibevevését tudatos döntésnek tekinthetjük.”

A csatajelenet ábrázolásának ezt az asszír művészetben teljességgel szokatlan és egyedülálló voltát újabban az egyiptomi művészet hatásával szokás magyarázni. Assur-bán-apli hadserege – és a hadsereget minden hadjáratra elkísérő művészei – az e jelenetsor elkészítését megelőző években ugyanis többször is megjárták Egyiptomot, Kr. e. 663-ban az asszírok még Thébát is elfoglalták és kifosztották, tehát lehetetlen, hogy ne találkoztak volna II. Ramszesz és III. Ramszesz monumentális csatajelenetivel. Talán ezek hatása érezhető a tiltubai csatát ábrázoló domborműveken.

A jelenetet a kutatók egy másik csoportja az asszír művészet egy sajátos, a korábbi korszakokban csak sporadikusan megfigyelhető jellegzettségének dominánsá válásával magyarázza. Az asszír domborművek némelyikén ugyanis egy-egy mozdulatsor különböző fázisait ábrázolják, s ekként jelenítik meg a mozgást. Ilyen II. Assur-nászir-apli (Kr. e. 884–859) tróntermének egyik domborműve, ahol a király egy stilizált fa körüli mozgását úgy jelenítik meg, hogy a fától jobbra és balra is ábrázolják az uralkodót. Ez az asszír művészetben mindvégig jelenlévő ábrázolásmód Assur-bán-apli több domborművén is megfigyelhető: ilyen az egyik oroszlánvadász-jelenet is, amelyen a kerekből előbújó, a király felé rohanó, majd a királyt megtámadó oroszlánt egyetlen regiszteren belül jelenítik meg; vagy egy másik vadászcsoport, amelyen egy gazellavadászatot láthatunk: a vad először sétál, majd megriadva menekülni kezd – a háta mögött már suhan a kilőtt nyílvevő, mely leteríti –, s végül a nyíllal átlőtt, felbukó állat képe következik

(2. kép). Az imént említett ábrázolásokon azonban jól követhető az időbeliség, a jelenetek valamilyen irányban végül is „jól olvashatók”. Nem így a til-tubai csatajelenet, amelynek részletgazdag kavalkádjában tájékozódásunk egyetlen vezérfonala Teumman király feje, amely hétszer jelenik meg a domborművön, három alkalommal már a testétől elválasztva.

A hárompanelnyi jelenetsor középső paneljének felső regiszterében kezdődik az esemény sor, folytatódik jobbra, majd le és a középső regiszterben visszafelé balra, hogy aztán a bal szélső panel felső regiszterében továbbra is balra haladva érjen véget a „történet”. Az elámi király, Teumman és fia, Tammaritu sokszor kerülnek ábrázolásra, végig nevetséges, kétségbeesett helyzetben.

1. Rögtön a történet elején mindketten fejvel lefelé kizuhannak a kocsijukból (3. kép), egy nyílvevő már kiáll az elámi király hátából – ilyen sebet csak menekülés közben lehet szerezni –, kezük tehetetlenül lóg, a királyi fejdísz leesik Teumman fejéről.

2. A sebesült Teumman fia megpróbálja karjánál fogva kivezetni apját a csata forgatagából (a 3. kép jobb alsó sarka). Teumman derékban meghajlik, fejfedője ugyan újra a fején van, de a nyílvevő továbbra is kilóg a hátából. Fia kétségbeesve tekint hátra, az üldözőik felé.

3. Asszír katonák veszik körül őket, Tammaritu harcol, kifeszíti íját, Teumman viszont fél térdre ereszkedik, a nyílvevő immáron nem a hátából, hanem a hasából/combjából áll ki (4. kép).

4. kép

4. Az 5. képen látható jelenetben kétszer is megjelenik Tammaritu: először térdel, miközben egy asszír katona buzogánnyal fejbe csapja, majd a lefejezett holtteste apja testén fekszik keresztben, akinek éppen elválasztják a fejét a nyakától. A panelen ez a történet jobb oldali végpontja, itt visszafordul, s inentől kezdve jobbról balra követhető a jelenet.

A domborművön címkefeliratok teszik még képregényessé a hatást, az 5. képen látható dombormű címkefelirata a következő: *„Teumman, Elám királya a heves csatában megsebesült. Tammaritu, idősebb fia karon fogva vezette őt, hogy életüket mentsék, menekültek. Egy erdőben bújtak el. Assur és Istar segítségével megöltém őket. Fejüket egymás előtt vágtam le.”*

5. Két asszír katona – egyik kezükben tör, másik kezükben egy-egy levágott fej – öles léptekkel halad a csata forgatagában jobbról balra a középső regiszterben. Elöl egy katona, mezítláb, sisak nélkül, hátán tegezettel, jobb kezében Tammaritu levágott fejével,

3. kép

5. kép

Assur-bán-apli királyfeliratának részlete

„[...] Teumman, Elám királya Bít-Imbí városában veretett tábort. Dér városába való győzelmes bevonulásomról értesülvén, félelem ragadta meg szívét. Félelmében visszafordult, és Szúzába (Elám fővárosa) ment. Hogy életét megmentse, ezüstöt és aranyat osztott szét országa népe között. Szövetségeseinek csapatait, akik (seregének) szárnyain (szoktak) állni, (most) a hátvédbe osztotta be, és csatára készült ellenem. Az Uláj-folyót arcvonalammal szemközt megerősítette, megszállta az itatóhelyeket. Az engem korábban kedvező ómenekkel, álomlátással és prófétái üzenettel biztató Assur és Marduk, a nagy istenek, uraim parancsára vereséget mértem rá Til-Tubánál. (Az elámiak) tetemeivel az Uláj-folyót eltorlaszoltam, holttestekkel, mintha tüskék és bogáncsok volnának, úgy töltöttem meg a szúzai síkságot.”

menetiránynak háttal ül két asszír katona, egy csúcsos sisakos és egy auxiliáris, kezükben íjat tartanak, lábukat lelógatják a kordérol. Címkefelirata: „Teumman, Elám királyának feje, melyet hadseregem egy közkatonája vágott le a csata forgatagában. Hogy a jó hírt megkapjam, sietve hozták el nekem Asszíriába.”

A címkefeliratok alapján Teumman levágott feje még számos domborművön szerepelt, a hadjáratot lezáró diadalmenet fontos kellékeként körbehordozták Asszíria nagyvárosaiban, és számos rituáléban is használták, végül Ninive kapujára akasztva végezte. Ezek az ábrázolások azonban sajnos nem maradtak ránk.

bal kezében egy kivont, de visszafelé fordított pengéjű törrel. A hátrébb álló katona (6. kép) talpig páncélba öltözött, fején csúcsos sisak, vállára akasztva egy íjat hord. Bal kezében viszi Teumman levágott fejét, jobbában kivont tör, pengével előre tartva.

6. A bal oldali panel felső regiszterében lévő sátorban számtalan levágott fejet hordtak össze (7. kép). Két asszír katona – mindkettő páncélos, csúcsos sisakban, bal kezükben lándzsát tartanak – vizet egy-egy fejet a sátor felé: megint csak Teumman és Tammaritu fejét.

7. Egy elámi kordé száguld bal felé (7. kép), menetirányban egy csúcsos sisakú asszír katona ül, kezében előretartja Teumman fejét, mögöttük pedig

6. kép

7. kép